

Haalt het gentiaanblauwtje 2020?

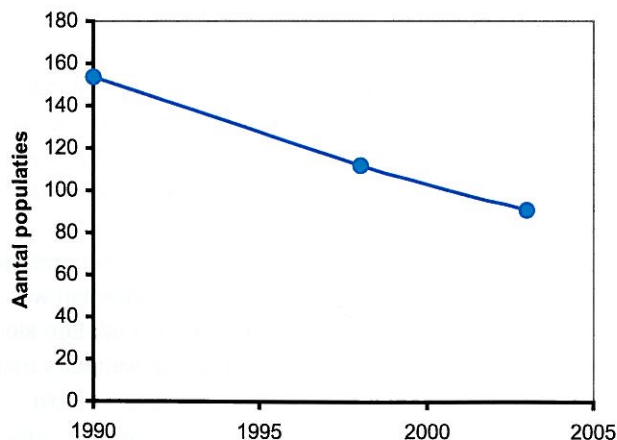
Tekst: Michiel Wallis de Vries

Aan het gentiaanblauwtje is in dit tijdschrift geregeld aandacht besteed. En met reden, want deze bedreigde vlinder geldt als een vlaggenschip van goed ontwikkelde natte heide. Deze aandacht heeft de achteruitgang sinds de jaren '60 echter nog niet kunnen stoppen. Het in 2003 door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) uitgebrachte Beschermingsplan Gentiaanblauwtje (Wallis de Vries, 2003) moet deze trend in de komende jaren ombuigen tot een herstel. De Vlinderstichting verzorgt de landelijke coördinatie van het plan. Vrijwilligers spelen bij de uitvoering een belangrijke rol via monitoring en kleinschalige herstelmaatregelen.

Will the Alcon Blue make it to 2020?

*In 2003, the Dutch Ministry of Agriculture launched a conservation programme to halt the decline of the Alcon Blue (*Maculinea alcon*). At present, there are ninety-one colonies left in the Netherlands, most of which number just a few dozen butterflies; a survey has shown that numbers are decreasing annually. The key issues of the conservation programme are communication, advice, implementation and monitoring. It will be coordinated by the Dutch Butterfly Foundation. In order to inform all parties concerned, as well as the general public, about the ecology of the endangered species, an Alcon Blue website has been started. It also has information on management, and news about the progress of the programme.*

Achteruitgang Het gentiaanblauwtje was ooit een vrij algemene vlinder op natte heide en schrale graslanden. De afhankelijkheid van klokjesgentianen en knooppieren maakt het gentiaanblauwtje echter kwetsbaar voor veranderingen in zijn omgeving. In de tweede helft van de vorige eeuw is de soort daardoor op een groot aantal plaatsen verdwenen. Uit een landelijke inventarisatie blijkt dat het tempo van de achteruitgang de laatste vijf jaar niet is verminderd (figuur 1). Bij een ongewijzigde voortzetting van de trend zal het gentiaanblauwtje in 2021 uit Nederland

Figuur 1: Ontwikkeling van het aantal populaties van het gentiaanblauwtje in Nederland tussen 1990 en 2003 (bron: De Vlinderstichting).

Bijzondere levensloop

Het gentiaanblauwtje is een soort met een bijzondere levensloop. De vlinders vliegen in de zomer en zetten hun eitjes af op de bloemknoppen van de zeldzame klokjesgentiaan. Hierin ontwikkelen de rupsen zich gedurende een paar weken. Dan kruipen ze naar buiten en laten zich op de grond vallen. Vervolgens worden ze meegenomen naar het mierennest van knooppieren. Deze adopteren de rups omdat deze stoffen uitscheidt waardoor de mieren denken dat ze - net als een winterkoninkje met een koekoeksjong - met hun eigen broed te maken hebben. De rupsen blijven vanaf de nazomer in het mierennest, waar ze door de mieren worden gevoed, maar ook wel van de mierenlarven eten. Ook de verpopping vindt plaats in het mierennest. Wanneer de vlinder uit de pop kruipt, valt de vernomming weg en moet de vlinder zo snel mogelijk weg zien te komen.

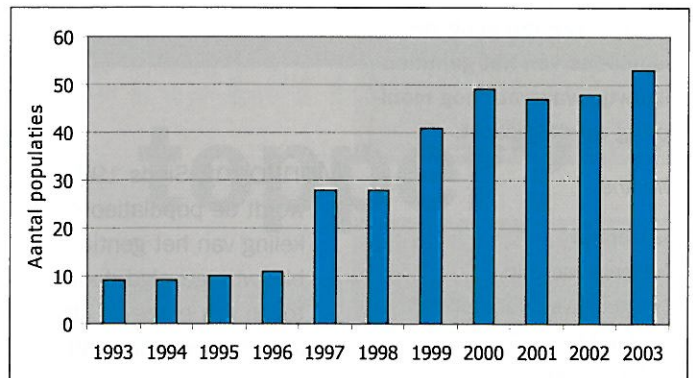
verdwenen zijn! Dit is een erg somber scenario, maar het moet wel als een serieuze waarschuwing worden opgevat. Er zijn nu nog 91 populaties over.

Dat lijkt veel, maar de meeste tellen niet meer dan enkele tientallen vlinders. Grotere populaties zijn nog te vinden in het Dwingelderveld (Drenthe), het Buurzerzand (Overijssel), de Hoge Veluwe (Gelderland) en de Strabrechtse heide (Noord-Brabant).

Beschermingsplan

Vlaanderen is ons al met een beschermingsplan voor het gentiaanblauwtje voorgegaan (Van Dyck et al., 2001). De uitvoering van het Nederlandse beschermingsplan moet tussen 2004 en 2007 ook hier zorgen voor een kentering naar herstel. Communicatie, advies, uitvoering en monitoring zijn daarbij de sleutelwoorden. Het gentiaanblauwtje is in elk geval de eerste vlinder met zijn eigen website (www.gentiaanblauwtje.nl). Daarop wordt voor terreinbeheerders, beleidsmakers, vrijwilligers en het grote publiek de informatie over ecologie, voorkomen en beheer samengebracht. Het beschermingsplan, een samenvatting ervan en een brochure over het wenselijke beheer voor het gentiaanblauwtje kunnen van de site worden binnengehaald. Waarnemingen van het gentiaanblauwtje kunnen via de site worden doorgegeven. Nieuws over het gentiaanblauwtje en rond de voortgang van de uitvoering van het beschermingsplan wordt ook met zekere regelmaat opgenomen. Ook

Figuur 2: Aantal door monitoring getelde populaties van het gentiaanblauwtje sinds 1993; meestal worden er twee proefvlakken per terrein geteld (bron: De Vlinderstichting/CBS).

u kunt een bijdrage leveren door uw waarnemingen door te geven!

Beheeradvies

Er is nu een overzicht van de stand van zaken gemaakt. Op zogenaamde overlevingskaarten is de bestaande informatie op terreinniveau voor de beheerders samengevat, met aanbevelingen voor maatregelen voor herstel. Gelukkig is er door onderzoek veel bekend geworden over het gewenste beheer (WallisDeVries, 2004). Herstel van populaties is dus goed mogelijk wanneer de knelpunten duidelijk zijn (zie tabel 1).

Uitvoering

De beheerders van natuurgebieden worden nu mede door de inzet van de provincies gestimuleerd om de uitvoering van deze maatregelen ter hand te nemen. Kleinschalig plaggen speelt daarin een belangrijke rol. In Overijssel gebeurt dat door vrijwilligers van de Blauwe Brigade, onder begeleiding van Landschap Overijssel (Ketelaar & De Kruif, 2001). En dat blijkt te werken! Het voornemen is om soortgelijke Blauwe Brigades ook in andere provincies op te richten. Het is nu zaak ook daar vrijwilligers en beheerders voor kleinschalige werkzaamheden deskundig en enthousiast te krijgen.

Tabel 1: Voornaamste knelpunten en maatregelen voor bescherming van het gentiaanblauwtje (Wallis de Vries, 2003).

Knelpunten	Symptomen	Maatregelen
Vergrassing en bosopslag	Hoge strooiselbedekking (=90%) en weinig klokjesgentianen (<10 per 100 m ² of groeiplaats <0,2 ha)	kleinschalig plaggen; extensieve of periodieke begrazing; laat maaien; opslag verwijderen
Verdroging en verzuring	Als bij vergrassing of vernatting	geleidelijk herstel grondwaterinvloed; bekalking (2 ton dolokal/ha)
Grootschalig intensief beheer	Weinig strooisel (<25%) en weinig waardmieren (kritieke grens nader vast te stellen)	extensiveren en kleinschalig beheer
Snelle vernatting	langdurige inundatie buiten winterseizoen, weinig gentianen en weinig waardmieren	minder sterke opstuwing
Versnippering	Kleine en/of geïsoleerde heidegebieden (<25 ha of >2,5 km tot volgende populatie)	uitbreiding en/of verbinding

Tabel 2: Een greep uit de populaties van het gentiaanblauwtje waarvoor nog monitoring wordt gezocht.

Drenthe

Balloërveld
Doldersumse veld
Dwingelderveld (aanvullend)
Eexterveld
Kraloër heide
Scharreveld

Friesland

Zandhuizen en omgeving

Gelderland

Hoge Veluwe
Kootwijkerveen
Kruishaarsche heide
Needse achterveld

Noord-Brabant

Neterselsche heide
Papschot
Strabrechtse heide (aanvullend)

Overijssel

Buurserzand
Harrevelderschanse
Duivelshof
Usselerveld

Monitoring Sinds 1993

wordt de populatieontwikkeling van het gentiaanblauwtje gevolgd door het tellen van eitjes en klokjesgentianen, bij voorkeur tweemaal tussen eind juli en eind augustus. Dat gebeurt meestal in vaste proefvlakken van 10x10 m, maar voor kleinere locaties wordt er ook vlakdekkend geteld. Figuur 2 laat zien dat er sinds 2000 rond de 50 populaties door monitoring worden gedekt. Daar kunnen er zeker nog meer bij. Wanneer u daarvoor voelt staan er in tabel 2 enkele suggesties. Ook de trendberekening van de aantallen eitjes per populatie laat over de afgelopen jaren een dalende trend zien (Van Swaay et al., 2003). Doordat ook de aantallen bloeiende

Michiel Wallis de Vries

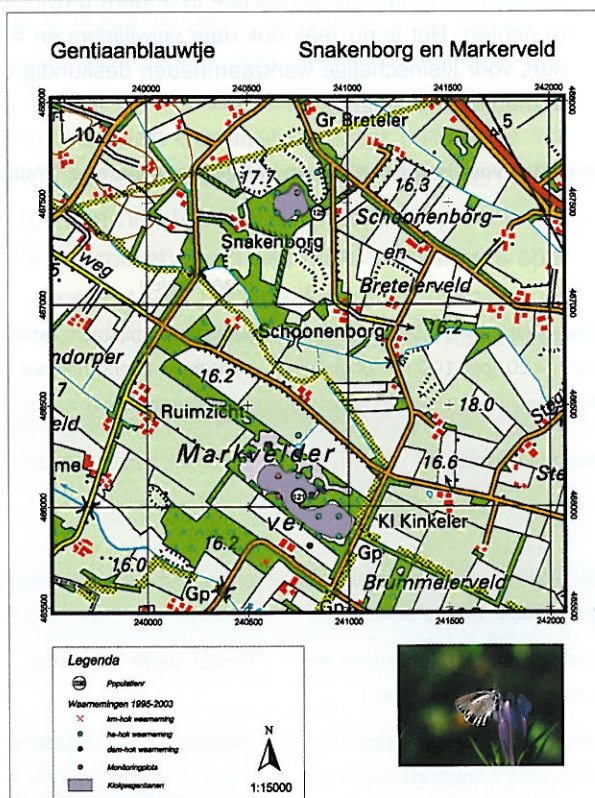

Gentiaanblauwtje op klokjesgentiaan. Ook de eitjes zijn duidelijk te zien.

klokjesgentianen worden geteld, biedt de monitoring inzicht in de verandering van een van de hulpbronnen waar het gentiaanblauwtje van afhankelijk is. Vorig jaar is op een aantal plaatsen ook het voorkomen van de andere hulpbron - de waardmieren - geschat door de bezetting van waardmieren op van tevoren uitgelegde suikerklontjes vast te stellen. Dit lijkt een veelbelovende methode om de stand van de waardmieren te volgen. Hopelijk zal monitoring in de komende jaren dan ook het succes van de uitvoering van herstelmaatregelen kunnen laten zien!

Literatuur

- Ketelaar, R. & E. de Kruif (2001). De Blauwe Brigade: op de bres voor het gentiaanblauwtje. *Vlinders* 16(4), 4-5.
Van Dyck, H., W. Vanreusel & D. Maes (2001). Het gentiaanblauwtje in Vlaanderen: beschermen volgens plan. *Vlinders* 16(3), 10-12.
Van Swaay, C.A.M., D. Groenendijk & R. Ketelaar (2003). Dagvlinders en libellen onder de meetlat: jaarverslag 2002. Rapport VS2003.005, De Vlinderstichting, Wageningen.
Wallis de Vries, M.F. (2003). Beschermingsplan Gentiaanblauwtje 2003-2007. Rapport EC-LNV 2003/230, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 's Gravenhage.
Wallis de Vries, M.F. (2004). A quantitative conservation approach for the endangered butterfly *Maculinea alcon*. *Conservation Biology* 18(2), (in druk).

Voorbeeld van een overlevingskaart..